

17. *Baugh, A.C. and Th.Cable. A History of the English Language. – Routledge, 2006. – 448 p.*
18. *Haken, H. (ed.) Chaos and Order in Nature. – Berlin: Springer-Verlag, 1980. – 271 p.*

Summary

The article advocates the necessity of singling out diachronic linguosynergetics into a separate aspect of linguistic research and considers the status, principal tasks and the basic conceptual and terminological network of diachronic linguosynergetics.

“ХИБНІ ДРУЗИ ПЕРЕКЛАДАЧА” ЯК ОДНА З ПРОБЛЕМ ВИВЧЕННЯ ТА НАВЧАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Драбов Н. Ю.

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

*“The difference between the almost
right word and the right word is really
a large matter – ‘tis the difference between
the lightning bug and the lightning.”*

Mark Twain

Потрібне слово, вжите у потрібний час – надзвичайно вартісне. Так само і “не те” слово, вжите “не так” чи “не там” або ж “не тоді” часто буває причиною непорозуміння та замішання. Співзвучні та подібні за звучанням або написанням слова спантеличують – і виникають анекдотичні ситуації. Та вже зовсім не до сміху, коли така плутанина призводить до небажаних наслідків, які загрожують здоров’ю людини і несуть небезпеку.

Дана розвідка є спробою дослідження так-званих “хибних друзів перекладача” в англійській та українській мовах, з перспективою його подальшого практичного застосування у навчанні сучасної англійської мови. Мета статті – допомогти тим, хто вивчає мову, набути певних навичок, необхідних для адекватного перекладу як з української мови на англійську, так і навпаки, та уникнути “ляпсусних” перекладів. Адже є чимало слів, які у двох мовах звучать подібно, – і їх значення здаються відомими на перший погляд. Однак їх переклад заганяє в глухий кут людину, яка помилково вважає такі слова інтернаціоналізмами. Саме труднощі, що виникають у подібних ситуаціях, зумовлюють актуальність обраної теми статті.

Відомо, що до інтернаціональних слів, чи інтернаціоналізмів, відносять слова, запозичені з інших мов, – грецької і латинської, а також із сучасних мов (здебільшого – це термінологія: музична з італійської, балетні терміни з французької, комп’ютерна і бізнес-термінологія з англійської мови). Ці слова подібні за звучанням, написанням та значенням: *contrast* – *контраст*, *manager* – *менеджер*, *inflation* – *інфляція*, *philosophy* – *філософія* [3, с. 15]. Якщо такі слова можна назвати “правдивими друзями”, то існує значно більше так-званих “хибних друзів” (“false friends”) перекладача.

Чому така назва? Вона обумовлена тим, що перекладач може хибно сприйняти подібність графічних або звукових форм певних двох слів за подібність і їхніх значень.

Дослідження та вивчення “хибних друзів перекладача” – або як ще їх називають: хибні еквіваленти при перекладі, або міжмовні пароніми та омоніми [4, с. 183], псевдоінтернаціоналізми [1, с. 46], фальшиві друзі перекладача [1, с. 46; 2, с. 168] – розпочалося ще на зламі ХІХ – ХХ століть і продовжується до сих пір. Першими, хто займався цією проблемою, були французькі лінгвісти. Саме у французькому мовознавстві такі слова отримали назву “*faux amis du traducteur*”, яка згодом була запозичена в англійську мову. До даної групи відносять слова, словосполучення або інші мовленнєві одиниці, що однаково (близько, подібно) звучать у двох мовах, проте мають різні значення. Наприклад, англійське *actual* – дійсний, а не актуальний; *clay* – глина, а не клей; *velvet* – оксамит, а не вельвет; *replica* – точна копія, а не репліка Хоча в окремих випадках міжмовні омоніми можуть виникнути внаслідок випадкових збігів, зазвичай слова такого типу є прямими або опосередкованими запозиченнями зі спільного третього джерела; часто це – інтернаціональна лексика чи одиниці, паралельно утворені від таких запозичень [4, с. 184]. Отож, історично “хибні друзі перекладача” є результатом взаємовпливу мов. Воно і зрозуміло – жодна з існуючих мов не стоїть на місці, мови постійно розвиваються, оновлюються, зникають, переплітаються між собою або ж поглинають одна іншу.

Міжмовні омоніми – це проблема мовознавства, проблема методики вивчення й навчання мови й, головним чином, проблема перекладу. Оскільки переклади здійснюються у багатьох сферах життя суспільства, то міжмовні омоніми – проблема міжнародного спілкування через переклад. Адже, здійснюючи переклад славнозвісних “друзів”, насправді легко потрапити в халепу.

Слепович В. С. наводить приклад невдалого перекладу речення: *A bare conductor ran on the wall* – **По стіні бігав голий кондуктор** замість **По стіні був протягнутий оголений провід**. Перекладач не врахував, що слово “*conductor*”, крім схожого за звучанням “кондуктор”, має ще кілька значень, наприклад, “диригент” або “провід” [3, с. 6]. З практики можна навести чимало подібних прикладів “ляпсусів” у перекладах студентів. Приміром, вірний переклад речення *Avoid using artificial preservatives while preparing pickled cabbage* – це: **Засолюючи капусту, намагайтесь не використовувати штучні консерванти**. Однак

англійське “preservative”, що відповідає українському “засіб для консервації, консервант”, асоціюється деякими студентами з абсолютно іншим поняттям. Саме тому переклад словосполучень *organic preservatives, artificial preservatives, free of preservatives*, які входять до обов’язкової лексики при вивченні теми “Health and Medical Care”, є джерелом багатьох комічних ситуацій.

Наведені нижче приклади – теж зі студентських робіт:

This international instrument is invalid – **Цей інтернаціональний інструмент є інвалідом** замість **Цей міжнародний документ – недійсний**.

Both countries agreed to withdraw their troops – **Обидві країни погодилися відсунути своїх трунів** замість ... **відкликати війська**.

There was a concrete floor in that shed – **У тому сараї була конкретна підлога** замість ... **бетонна підлога**.

Most savings accounts offer compound interest – **Більшість ощадних рахунків пропонують складний інтерес** замість ... **складні відсотки**.

Відомо, що особливо нелегко сприймати іноземну мову “на слух”. Наприклад, англійське “zeal” [zi:l] (*старанність, заподливість; сильне прагнення*), співзвучне з назвою машини “ЗіЛ”, що, можливо, і стало причиною ляпсусу у поданому нижче прикладі перекладу:

In their great zeal to catch drug dealers, police have ignored citizens’ basic civil rights. – **Ловлячи на своєму великому “ЗіЛі” торговців наркотиками, поліція проігнорувала базові цивільні права громадян**. Замість **Прагнути будь-що схопити торговців наркотиками, поліція не зважала на особисті / елементарні права громадян**.

Міжмовних омонімів, або псевдоінтернаціоналізмів, чи то “хибних друзів перекладача” в українській та англійській мовах багато, отож подібних прикладів невдалого перекладу і відвертої нісенітничі теж чимало.

Як зазначає Карабан В. І., щоб випадково не стати жертвою фальшивих друзів перекладача, перекладачі-початківці повинні або знати всі псевдоінтернаціоналізми, або ж у разі невпевненості у точності перекладу подібних слів перевіряти відповідники за словником, не поспішаючи перекладати такі слова і не керуючись лише збігом форм українського та англійського слів [1, с. 47]. При навчанні англійської мови студентів варто використовувати достатню кількість текстів для перекладу, необхідно максимально застосовувати словники різних типів, зокрема тлумачні, перекладні та словники міжмовних омонімів, аби уникнути помилок при перекладі “хибних друзів перекладача”. Та насамперед слід інформувати про них на заняттях з вивчення іноземної мови.

Зіставляючи українську й англійську мови, хибні еквіваленти можна умовно поділити на дві групи. До першої належатимуть слова, які мають подібне написання й вимову, але зовсім різні значення. Карабан В. І. дає їм назву **повні псевдоінтернаціоналізми** [1, с. 47 – 50].

Наприклад, перекладним відповідником прикметника *актуальний* – є не “actual” (фактичний, реальний, дійсний), а *topical, current, urgent, burning, pressing, relevant* та інші. Подібно до цього, українському *акуратний* (чи

“охайний”) – відповідає не “accurate” (точний, чіткий), а *tidy, neat*. Українське ж “Вона акуратно виконує свою роботу” відповідатиме англійському “She does her job very well / nicely / properly”. *Бульйон* – не має жодного відношення до “bullion” (злиток золота або срібла); на англійську мову іменник “бульйон” перекладається “broth”: chicken broth. Перекладним відповідником іменника *комплексія* (тобто статура, конституція, будова тіла) є *physique*, а не “complexion” (колір обличчя): Він людина кремезної комплекції зі смаглявим кольором обличчя. – He has a potent physique and a dark complexion.

Часто виникає непорозуміння при перекладі іменника з числовим значенням – *декада*. Варто зауважити, що це слово в українській мові означає “десять днів” (а не десять років) наприклад, “перша / друга / третя декада місяця”. Українське *декада* відповідає англійському *ten-day period* або просто *ten days*. Англійське ж “decade” означає “ten years”, тобто десятиріччя.

Плутанина виникає також при перекладі студентами англійських прикметників “Dutch” і “Danish”. Хоча між “Dutch” та “датський” і виникають певні аналогії через подібність у звучанні, саме *Danish* має перекладним відповідником український прикметник “датський”. Проте, оскільки в сучасній українській мові, окрім звичного “датський”, існує та широко вживається “данський”, цієї плутанини можна уникнути, навівши студентам ланцюг спільнокореневих слів: Данія, данський, данець, данка – Denmark, Danish, Dane. Англійський прикметник “Dutch”, у свою чергу, означає голландський, чи то нідерландський, як і “Netherlandish”.

До більш складних випадків відносять таких “хибних друзів перекладача”, які лише в одному чи у двох значеннях співпадають з українськими словами, а в інших є відмінними [3, с. 17 – 19]. Карабан В. І. дає їм назву **часткові інтернаціоналізми** [1, с. 50 – 56]. Шпак В. К. зазначає, що такі лексичні одиниці можуть мати етимологічну спільність, але різні відтінки значення, як, наприклад, *formal* – це не лише подібне за звучанням і написанням *формальний*, але й *офіційний*; *control* – не тільки *контроль*, але ще й *керівництво, влада, врядування, управління* та інші [4, с. 184].

Претендувати на... – далеко не завжди відповідає англійському “to pretend”, що означає “прикидатися, удавати”. В англійській мові є ряд зворотів та слів на позначення даного дієслова: *to lay claim / to claim / to seek / to have pretensions / believe one is entitled / aspire to*. *To pretend* на позначення цього значення вживається рідко [3, с. 18].

Буфет – далеко не завжди *buffet*. Українське слово *буфет*, у значенні частини меблів, перекладається на англійську мову, як правило, “*sideboard*” (сервант, буфет), хоча в американському варіанті *buffet* (a piece of furniture in which you keep the things you use to serve and eat a meal) теж використовують [6, с. 192]. Рідко слово *buffet* вживають і в звичному для українських споживачів значенні – “невеликий магазин, де продають напівки, каву, закуски, солодке”; для цього в англійській мові існують вирази *snack bar, refreshment stand*. У Британії та Америці найчастіше використовують слово *buffet* на позначення вечірки на

кшталт шведського столу, тобто з самообслуговуванням, наприклад *buffet lunch / buffet supper* – сніданок / вечеря “а-ля фуршет”. Такі вечірки дуже популярні в американців, які не люблять весь вечір сидіти за столом. *Buffets*, а також *cocktail parties* (коктейлі) дають можливість спілкуватися з різними людьми. Зазвичай на таких зустрічах намагаються уникати серйозних тем [2, с. 141].

Український іменник *принцип* відповідає англійському “*principle*”. Проте часто вживаний в українській мові вираз *в принципі*, який при перекладі автоматично стає “*in principle*”, так передавати не варто. Більш доречними є звороти *by and large, on the whole, basically* або *theoretically*. А вираз *це не принципово* в англійській мові може бути *This is not a matter of principle* або *This is not of great / fundamental importance*. Варіанти: *This is not the main thing* чи *This is not crucial* теж вживаються [2, с. 169 – 170].

Серед часткових інтернаціоналізмів в українській та англійській мовах є і такі випадки, коли американський та британський варіанти певного слова різняться таким чином, що один з них робить можливим використання даного слова як інтернаціонального. Тобто у одному з варіантів (BrE або AmE) схожість форм українського й англійського слів відображає схожість або ідентичність їх значень. Наприклад, слово *консерваторія*: у британському варіанті англійської йому не відповідає схоже за звучанням “*conservatory*” (теплиця, оранжерея). На позначення навчального закладу, де навчають музиці та мистецтву, англійці зазвичай вживають запозичене з французької *conservatoire*. Американці ж кажуть *conservatory*, яке також подібне на українське “консерваторія”.

Продовжуючи тему **часткових інтернаціоналізмів**, варто зазначити той факт, що саме їх дуже часто використовують студенти у пошуках еквівалентів до того чи іншого українського (англійського) слова або виразу. Не бажаючи ускладнювати собі роботу, беруть те, яке, як вважають, є інтернаціональним і тому підійде для будь-якого випадку. Мовляв, слово відоме зі школи, та ще й звучить подібно до українського, і значення аналогічне. Буває, ця тактика спрацьовує, та все ж частіше – підводить. Бо не завжди англійці чи американці вкладають навіть у інтернаціоналізми той відтінок значення, який звикли бачити українці. Для вчителів та викладачів іноземних мов звичною є фраза: “Все залежить від контексту”. І це насправді так.

Наведемо кілька прикладів, посилаючись на автора книги “Русские проблемы в английской речи” професора російської мови і літератури в американських університетах, Лінн Віссон. Американка російського походження, – вона стверджує, що незнання історії, культури та звичаїв носіїв англійської мови є причиною того, що люди, які її вивчають, виражають свої думки та почуття цією мовою помилково і неадекватно. На нашу думку, це повною мірою стосується і **часткових інтернаціоналізмів**, і “хибних друзів перекладача” в цілому. Ілюструючи це, авторка тлумачить особливості вживання слова “характер” (*character*) в англійській мові, наприклад, оцінюючи людину. У цьому випадку слово “характер” вживається дещо інакше, ніж в українській чи російській. *He's a (real) character* означає “Ну і тип / чудак / дуже непростий”. Вираз *a person of*

good character вважається майже офіційним терміном і в розмовній мові не вживається. *A person of good character* може використовуватись по відношенні до свідка в суді або, наприклад, правління кооперативу, що продає квартири, може шукати покупця – *a person of good character* (людину надійну, що заслуговує довіри). У людини може бути сильний або слабкий характер, однак сказати про неї *has a weak / gentle character* не можна. Американці кажуть *he's very gentle / he's a weak person / he's rather weak*. “М'який характер” не слід перекладати *soft character*, правильний переклад – *a gentle person*. У неї дуже м'який характер – *She is a very gentle person* [2, с. 34 – 35]. Наведемо ще кілька прикладів: Він людина з характером на англійську мову може перекладатися *He is a determined person; це не в його характері – it's not like him; вони не зійшлися характерами (були різної вдачі) – they could not get on (together); поганий характер – bad temper; у нього запальний характер – he is hot-tempered; вона людина веселої вдачі (у неї веселий характер) – she has a cheerful / sunny disposition, she has a happy character; дитина з добродушно-веселим характером – a child with a happy, easy-going nature*. Взагалі, українському “характер” можуть відповідати *temper, personality, disposition, nature, character*.

Прикладом співзвучних слів, які не завжди відображають ті думки та поняття, які в них вкладають при перекладі, є також *нормально* та *normal*. Бажаючи передати зміст українського *нормально*, далеко не завжди можна вживати англійське *normal* [2, с. 87]. Ось кілька варіантів адекватного перекладу цього слова, залежно від конкретних ситуацій:

Добре з'їздили до родичів? – Нормально.

Did you have a good time with your relatives? – Sure, everything was fine.

Дитина поведилася нормально. – The child behaved well.

*Це цілком нормально. – This is perfectly natural (не **normal**).*

Привіт, як справи? – Нормально, а ти?

Hello / Hi, How are you? – Fine / Pretty well / I'm not complaining, and you?

Як твоя спина? Краще? – Нормально. У цьому контексті варто передати зміст сказаного дещо інакше:

How's your back doing? – Fine / OK.

Крім того, Лінн Віссон зазначає, що найближчими до слова “нормально” є “Not bad” або “OK, I guess”. Та вона все ж радить бути обережними з дуже популярним сьогодні “OK”, яке стало вже майже словом-паразитом. На її думку, багато з тих, хто вивчає англійську мову, не просто часто вживають OK, але й зловживають ним, спотворюючи його семантику. Бажаючи виразити своє схвалення або згоду, у нього автоматично вкладається занадто великий “позитивний заряд”.

Особливу групу складають англійські слова, близькі (але не ідентичні) за написанням та звучанням, які відповідно мають різні значення. Існуючи в межах однієї мови, вони помилково асоціюються між собою, будучи подібними у плані вираження. Більшість з них належить до так-званих слів-паронімів, тобто слів, які не зовсім подібні за формою (відрізняються за якоюсь ознакою, наприклад, одна

чи дві фонемі або літери у них можуть бути різні), проте можуть викликати у більшої чи меншої кількості осіб помилкові асоціації та ототожнення, незважаючи на фактичну роздільність у їхніх значеннях. Наприклад, *accept* (приймати) і *except* (крім); *allusion* (посилання, натяк; алюзія), *illusion* (ілюзія, обман, примара) та *elusion* (ухиляння, хитрощі, виверт).

Отож, очевидно, що “хибні друзі перекладача” як лінгвістична проблема є доволі “підступним” явищем, що вимагає вивчення і належної уваги з боку не лише учнів та студентів, але й учителів, викладачів та перекладачів. Перекладознавці ж завжди мають бути насторожі, завжди в очікуванні – яке ж слово набуде нового значення, з якої мови буде нове запозичення, з якими новими лінгвістичними проблемами доведеться зіткнутися наступному поколінню перекладачів. Важко не погодитися з думкою Слепович В. С., що вдосконалення навичок перекладу з рідної мови на англійську та навпаки – процес довготривалий, і відбувається він паралельно з безкінечним процесом опанування мови. Тут немає межі досконалості. Адже мова – живий організм, який потрібно весь час “тримати в формі”, щоб він функціонував належним чином і працював без збоїв. При цьому не викликає жодних сумнівів одне: кількість часу, проведеного за надзвичайно цікавою роботою перекладу і об’єм цієї роботи обов’язково перейдуть у якість перекладу.

Література

1. Карабан В. І. Translation from Ukrainian into English / В’ячеслав Карабан, Джеймс Мейс. – Вінниця : Нова Книга, 2003. – 608 с.
2. Виссон Л. Русские проблемы в английской речи. Слова и фразы в контексте двух культур / Линн Виссон. – М.: Р. Валент, 2005. – 192 с.
3. Слепович В. С. Курс перевода (английский ↔ русский язык). Translation Course (English ↔ Russian) / В. С. Слепович. – 3-е изд., доп. – Мн. : “Тетра-Системс”, 2003. – 320 с.
4. Шпак В. К. Основи перекладу : граматичні та лексичні аспекти : [навч. посіб.] / В. К. Шпак, Л. П. Дегтярьова, І. І. Могілей, Т. М. Колодич. – К. : Знання, 2005. – 310 с. – (Вища освіта ХХІ століття).
5. Новый Большой Англо-Русский Словарь : [в 3 т.] / Апресян Ю. Д., Медникова Э. М., Петрова А. В. и др. – М. : “Русский Язык”, 1993.
6. Longman Dictionary of Contemporary English [director, Della Summers]. – New edition. – 2003. – 1950p.
7. The New American Dictionary of Confusing Words [by William C. Paxton]. – Penguin Books. – 1990. – 311p.

Summary

The article deals with the so called “false friends of translator” and the problems they cause when translating from Ukrainian into English and vice versa. The given phenomenon covers words and phrases that sound similar or identical in the above mentioned languages, but differ in meaning.